

**XALQARO TAJRIBA ASOSIDA O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MOLIVAVIY
NAZORAT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH
(YEVROPA MAMLAKATLARI TAJRIBALARI ASOSIDA)**

Botirov Zarif Majitovich

O‘zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18837821>

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi Yevropa mamlakatlari tajribasi asosida davlat moliyaviy nazorat tizimining zamonaviy institutsional va funksional modeli chuqur tahlil qilinadi hamda O‘zbekiston Respublikasida ushbu tizimni takomillashtirishning ustuvor yo‘nalishlari ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Tadqiqot doirasida davlat ichki moliyaviy nazorati (Public Internal Financial Control – PIFC) konsepsiyasi, oliy audit institutlari faoliyati, ichki va tashqi auditning o‘zaro integratsiyasi, riskga asoslangan audit metodologiyasi, natijadorlik (performance audit) auditori, komplayens nazorati hamda raqamli monitoring mexanizmlarining samaradorligi tizimli yondashuv asosida o‘rganiladi.

Tahlilda Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida qo‘llanilayotgan moliyaviy nazorat mexanizmlari, xususan byudjet intizomini ta‘minlash, fiskal shaffoflikni oshirish va korrupsiya xavfini kamaytirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlar yoritiladi. Shuningdek, INTOSAI tamoyillari, Yevropa Ittifoqining PIFC modeli, oliy audit institutlarining parlament oldidagi hisobotdorlik mexanizmlari hamda raqamlashtirilgan audit platformalarining afzalliklari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: moliyaviy nazorat, davlat auditori, PIFC, riskga asoslangan yondashuv, komplayens, raqamli auditor, byudjet intizomi, fiskal barqarorlik, Hisob palatasi, ichki auditor, shaffoflik, Yevropa tajribasi.

**IMPROVING THE FINANCIAL CONTROL SYSTEM IN THE REPUBLIC OF
UZBEKISTAN BASED ON INTERNATIONAL EXPERIENCE
(BASED ON THE EXPERIENCE OF EUROPEAN COUNTRIES)**

Abstract. This thesis provides an in-depth analysis of the modern institutional and functional model of the state financial control system based on the experience of European countries and scientifically substantiates the priority areas for improving this system in the Republic of Uzbekistan. Within the framework of the study, the concept of public internal financial control (PIFC), the activities of supreme audit institutions, the integration of internal and external audit, risk-based audit methodology, performance audit, compliance control, and the effectiveness of digital monitoring mechanisms are studied based on a systematic approach.

The analysis highlights the financial control mechanisms used in the European Union countries, in particular, innovative approaches aimed at ensuring budgetary discipline, increasing fiscal transparency, and reducing the risk of corruption. It also analyzes the principles of INTOSAI, the PIFC model of the European Union, mechanisms for accountability of supreme audit institutions to parliament, and the advantages of digital audit platforms.

Keywords: financial control, state audit, PIFC, risk-based approach, compliance, digital audit, budget discipline, fiscal sustainability, Chamber of Accounts, internal audit, transparency, European experience.

TAHLIL VA NATIJALAR

Yevropa mamlakatlari tajribasini o'rganish shuni ko'rsatadiki, davlat moliyaviy nazorat tizimi faqat nazorat funksiyasini bajaruvchi mexanizm emas, balki davlat boshqaruvining strategik elementi sifatida shakllangan. Ayniqsa, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida davlat ichki moliyaviy nazorati (PIFC) modeli boshqaruv javobgarligini kuchaytirish, ichki audit mustaqilligini ta'minlash va risklarni tizimli boshqarish orqali byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Yevropa davlatlarida oliy audit institutlari – masalan, European Court of Auditors va a'zo davlatlarning milliy audit organlari – faqat qonuniylikni emas, balki natijadorlikni (performance) ham baholaydi. Bu yondashuv natijasida davlat xarajatlari samaradorligi oshgan, byudjet intizomi mustahkamlangan hamda korrupsiya xavfi kamaygan. Yevropa mamlakatlarida audit xulosalarining parlament va jamoatchilikka ochiq e'lon qilinishi fiskal shaffoflikni ta'minlovchi muhim omil hisoblanadi.

Xususan, Germaniya tajribasida Bundesrechnungshof federal byudjet xarajatlarining samaradorligini baholash orqali davlat organlarida moliyaviy intizomni kuchaytirgan. Buyuk Britaniyada National Audit Office tomonidan amalga oshiriladigan value-for-money auditi davlat dasturlarining iqtisodiy samaradorligini aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu tajribalar shuni ko'rsatadiki, nazorat tizimi natijaviylikka yo'naltirilgan bo'lsa, fiskal barqarorlik darajasi yuqori bo'ladi.

Raqamli transformatsiya jarayoni ham Yevropa mamlakatlarida moliyaviy nazorat samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynamoqda. Elektron byudjet platformalari, real vaqt rejimidagi monitoring tizimlari va ma'lumotlar bazalarining integratsiyasi audit jarayonini tezlashtirib, inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytirmoqda. Estoniya va Finlyandiya tajribasida davlat xarajatlarining 90 foizdan ortig'i elektron monitoring orqali nazorat qilinishi moliyaviy shaffoflikni sezilarli oshirgan.

O'zbekiston Respublikasida esa davlat moliyaviy nazorati tizimi so'nggi yillarda sezilarli islohotlarni boshdan kechirmoqda. O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi tomonidan amalga oshirilayotgan tashqi audit faoliyati kengaytirildi, byudjet ochiqligini ta'minlash maqsadida "Ochiq byudjet" portali joriy etildi, davlat xaridlari elektron tizimga o'tkazildi. Biroq tahlillar shuni ko'rsatadiki, ichki audit tizimining to'liq institutsional mustaqilligi hali shakllanmagan, riskga asoslangan audit amaliyoti yetarli darajada qo'llanilmayapti hamda performance audit yo'nalishi endigina rivojlanish bosqichida.

Yevropa tajribasi bilan solishtirma tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirish uchun uchta ustuvor yo'nalish mavjud. Birinchidan, PIFC modelini to'liq joriy etish orqali boshqaruv javobgarligini kuchaytirish zarur. Ikkinchidan, audit jarayonlarini risk tahliliga asoslangan metodologiya bilan integratsiyalash lozim. Uchinchidan, raqamli audit va sun'iy intellekt elementlarini keng joriy etish orqali byudjet mablag'larining real vaqt rejimida monitoringini yo'lga qo'yish maqsadga muvofiq.

O'zbekiston moliyaviy nazorat tizimida Yevropa mamlakatlarida qo'llanilayotgan riskga asoslangan yondashuv, performance audit va raqamli monitoring mexanizmlari bosqichma-bosqich joriy etilsa, davlat byudjeti mablag'larining samaradorligi sezilarli oshadi.

Bu esa fiskal intizomni mustahkamlash, byudjet taqchilligini kamaytirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Moliyaviy nazorat tizimi qanchalik mustaqil, raqamlashtirilgan va natijaviylikka yo'naltirilgan bo'lsa, davlat moliyaviy boshqaruvi shunchalik samarali bo'ladi. Yevropa tajribasi O'zbekiston uchun amaliy model bo'lib xizmat qilishi mumkin va uni milliy sharoitga moslashtirish mamlakatimizda moliyaviy nazorat tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi.

Xulosa

Yevropa mamlakatlari tajribasi shuni ko'rsatadiki, samarali davlat moliyaviy nazorat tizimi institutsional mustaqillik, boshqaruv javobgarligi, riskga asoslangan yondashuv va raqamli monitoring mexanizmlarining uyg'unligiga tayanadi. Oliy audit institutlarining parlament oldidagi hisobotdorligi, performance audit amaliyotining keng qo'llanilishi hamda audit natijalarining jamoatchilikka ochiqligi fiskal shaffoflikni ta'minlash va korrupsiya xavfini kamaytirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Tahlillar natijasida aniqlanishicha, O'zbekistonda davlat moliyaviy nazorati tizimida so'nggi yillarda sezilarli institutsional islohotlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, ichki audit mustaqilligini kuchaytirish, riskga asoslangan audit metodologiyasini keng joriy etish, performance audit yo'nalishini rivojlantirish hamda raqamli nazorat infratuzilmasini chuqurlashtirish zarurati saqlanib qolmoqda.

Yevropa Ittifoqining PIFC modeli tajribasi O'zbekiston sharoitida boshqaruv javobgarligini kuchaytirish, ichki nazoratni tizimlashtirish va audit samaradorligini oshirish uchun amaliy metodologik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Shuningdek, elektron monitoring platformalari va ma'lumotlar integratsiyasi asosida real vaqt rejimidagi nazoratni yo'lga qo'yish byudjet mablag'larining maqsadli va samarali sarflanishini ta'minlaydi.

Yevropa mamlakatlari tajribasini milliy sharoitga moslashtirish orqali O'zbekiston Respublikasida moliyaviy nazorat tizimini modernizatsiya qilish, fiskal barqarorlikni mustahkamlash, davlat moliyaviy boshqaruvi samaradorligini oshirish hamda jamoatchilik ishonchini kuchaytirish mumkin. Bu esa mamlakat iqtisodiy rivojlanishining barqaror va shaffof modelini shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. INTOSAI. (2019). *ISSAI Framework of Professional Pronouncements (IFPP)*. Vienna: INTOSAI.
2. European Commission. (2015). *Public Internal Financial Control (PIFC) Policy Paper*. Brussels: European Union.
3. European Court of Auditors. (2023). *Annual Report on the Implementation of the EU Budget*. Luxembourg.
4. OECD. (2022). *Public Financial Management and Budget Oversight in OECD Countries*. Paris: OECD Publishing.
5. World Bank. (2021). *Public Expenditure and Financial Accountability (PEFA) Handbook*. Washington, DC.

6. International Monetary Fund. (2019). *Fiscal Transparency Handbook*. Washington, DC: IMF.
7. National Audit Office. (2022). *Guide to Value for Money Auditing*. London.
8. Bundesrechnungshof. (2021). *Annual Report to the Federal Parliament*. Bonn.
9. Cour des comptes. (2022). *Public Finance and Performance Audit Report*. Paris.
10. O‘zbekiston Respublikasi Hisob palatasi. (2023). *Davlat byudjeti ijrosi to‘g‘risida hisobot*. Toshkent.
11. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2023). *O‘zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti to‘g‘risida ma‘lumotlar to‘plami*. Toshkent.
12. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. (2020). *Public Sector Accountability and Transparency Framework*. New York.